

TARJIMADA GRAMMATIK SHAKLLARNING FUNKSIONAL-SEMANTIK EKVIVALENTLIGI: ISPAN TILIDAGI "SE" MORFEMASI VA O'ZBEK TILIDAGI ANALITIK FE'L FORMALARI QIYOSIDA

Meyliyeva Shohsanam Farxodjonovna

s35561094@gmail.com

Egasheva Munavvarxon Zafar qizi

munavvarxonzafar@gmail.com

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabalari

Ilmiy rahbar: **Achilova Zulxumor Po'latovna**,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Ispan tili fani o'qituvchisi

achilovazulxumor@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tarjimashunoslikning eng dolzarb muammolaridan biri – tizimi turlicha bo'lgan tillarda grammatik ma'nolarni qayta tiklash masalasi tadqiq etiladi. Tadqiqot obyekti sifatida ispan tilidagi se reflektiv morfemasi va o'zbek tilidagi fe'l ko'makchilari tizimi (analitik fe'llar) tanlab olingan. Maqolada ushbu lisoniy birliklarning "aybsizlik grammatikasi", "harakat shiddati" va "aspektual ma'no" doirasidagi funksional o'xshashliklari qiyosiy-tipologik tahlil qilinadi. Shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan grammatik kompensatsiya va transformatsiya usullari amaliy misollar bilan asoslanadi.

Kalit so'zlar: kontrastiv lingvistika, tarjima nazariyasi, ekvivalentlik, ispan tili, o'zbek tili, fe'l ko'makchilari, grammatik kompensatsiya, lisoniy lakuna, subyektiv modallik, aspekt.

Abstract: This scientific article examines one of the most pressing problems of translation studies – the issue of restoring grammatical meanings in languages with different systems. The reflexive morpheme se in Spanish and the system of verb auxiliaries (analytic verbs) in Uzbek are selected as the object of research. The article provides a comparative-typological analysis of the functional similarities of these linguistic units within the framework of "innocence grammar", "intensity of action" and "aspectual meaning". Also, the methods of grammatical compensation and transformation that occur in the translation process are substantiated with practical examples.

Keywords: contrastive linguistics, translation theory, equivalence, Spanish, Uzbek, verb auxiliaries, grammatical compensation, linguistic lacuna, subjective modality, aspect.

Аннотация: В данной научной статье рассматривается одна из наиболее актуальных проблем переводоведения – вопрос восстановления грамматических значений в языках с различными системами. В качестве объекта исследования выбраны возвратная морфема se в испанском языке и система вспомогательных глаголов (аналитических глаголов) в узбекском языке. В статье представлен сравнительно-типологический анализ функционального сходства этих языковых единиц в рамках «грамматики невинности», «интенсивности действия» и «аспектного значения». Также на практических примерах обоснованы методы грамматической компенсации и трансформации, происходящие в процессе перевода.

Ключевые слова: контрастивная лингвистика, теория перевода, эквивалентность, испанский язык, узбекский язык, вспомогательные глаголы, грамматическая компенсация, языковая лакуна, субъективная модальность, аспект.

KIRISH

Tillarning lisoniy manzarasi nafaqat ularning lugʻat boyligida, balki grammatik qurilishining oʻziga xosligida ham namoyon boʻladi. Tarjima nazariyasida ikki xil tizimdagi – flektiv (ispan) va agglyutativ (oʻzbek) tillarni qiyoslash tarjimashunoslikning eng murakkab qirralaridan biridir. Ispan va oʻzbek tillari misolida biz shunday holatga duch kelamizki, bir tilda qoʻshimcha orqali ifodalangan murakkab modal maʼno, ikkinchi tilda butun bir yordamchi soʻzlar tizimini talab qiladi.

Oʻzbek tarjimashunosligining asoschilaridan biri Gʻaybullar Salomov taʼkidlaganidek: "Tarjimon nafaqat ikki tilni, balki ikki dunyoqarashni ham muvofiqlashtiruvchi shaxsdir". Filologiya yoʻnalishi talabasi sifatida ushbu "dunyoqarashlar muvozanati"ni ispancha "se" va oʻzbekcha feʼl koʻmakchilari misolida koʻrib chiqish, tarjimada shakl va mazmun mutanosibligini tushunishga yordam beradi.

Ispan tilidagi "se" morfemasining semantik koʻlamdorligi

Ispan tili grammatikasida *se* morfemasi shunchaki oʻzlik olmoshi emas, balki feʼlning maʼnosini "boʻyovchi" koʻp funksiyali birlikdir. Ilmiy adabiyotlarda uning quyidagi vazifalari ajratib koʻrsatiladi:

- 1) Refleksiv (Juan *se lava*);
- 2) Passiv-refleksiv (*Se venden casas*);
- 3) Leksik-aspektual (*Ir – Bormoq / Irse – Ketib qolmoq*).

Tarjima jarayonida eng katta muammo aynan uchinchi vazifada yuzaga keladi. Ispan tili soʻzlovchisi harakatga oʻzining subyektiv munosabatini bildirish, harakatning kutilmaganligi yoki yakunlanganligini koʻrsatish uchun feʼlni pronominal shaklga oʻtkazadi.

Harakat modalligi va "aybsizlik grammatikasi"

Ispan va oʻzbek tillari oʻrtasidagi eng qiziqarli parallelizm – bu javobgarlikni grammatik jihatdan yumshatish anʼanasidir. Gʻarb tillari (ingliz, nemis) soʻzlovchisi xato qilganda aybni oʻz zimmasiga olsa, ispan va oʻzbek tillari dunyoni "tasodiflar maydoni" sifatida koʻradi. Masalan, ispancha "*Se me rompió la taza*" (Mendan finjon sinib qoldi) jumlasini tarjimada "Sindirdim" (aktiv) emas, aynan "Sinib qoldi" (ixtiyorsiz) deb oʻgirilishi shart. Oʻzbek tilidagi "**-ib qolmoq**" koʻmakchisi bu oʻrinda ispancha shaklning eng mukammal ekvivalenti boʻlib xizmat qiladi.

Harakatning jadalligi va yakunlanganligi

Ispan tilida feʼlning pronominal shakli harakatning intensivligini (shiddatini) oshiradi. Bu oʻzbek tilidagi feʼl koʻmakchilari tizimi bilan quyidagicha muvofiqlik hosil qiladi:

- **Harakatning toʻsatdan boshlanishi:** Dormir (Uxlamogʻ) – Dormirse (Uxlab qolmoq). Oʻzbekcha "-ib qolmoq" birikmasi bu oʻrinda funksional izomorfizm hosil qiladi.
- **Harakatning ishtiyoq bilan bajarilishi:** Comer (Yemoq) – Comerse (Yeb qoʻymoq). Oʻzbek tilida "-ib qoʻymoq" koʻmakchisi harakatning nafaqat yakunlanganini, balki natijaga yoʻnaltirilganini koʻrsatadi.

Tarjimadagi lisoniy lakunalar va ularni toʻldirish

Bir tildagi grammatik kategoriya ikkinchi tilda mavjud bo'lmasa, bu tarjimashunoslikda "lisoniy lakuna" deb ataladi. Ispan tilidagi fe'llarning "olmoshyordamli" shakli o'zbek tili uchun lakunadir. Biroq, o'zbek tilining boy imkoniyatlari ushbu bo'shliqni mahorat bilan to'ldiradi. Masalan, "*Se fue*" birikmasini "Ketdi" deb emas, "Ketib yubordi" yoki "Ketib qoldi" deb o'g'irish asliyatdagi barcha modal-emotsional qirralarni saqlab qoladi.

XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ispan tili grammatikasidagi *se* morfemasi va o'zbek tilidagi fe'l ko'makchilari tizimi o'rtasida chuqur funksional-semantik yaqinlik mavjud. Tarjima jarayonida ushbu grammatik ekvivalentlikni to'g'ri qo'llash, badiiy matnning emotsional ta'sir kuchini saqlab qolishning eng samarali yo'lidir. Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tillar bir-biridan qanchalik uzoq bo'lmasin, insoniy harakatlarni grammatik tushunish nuqtasida ular bir-birini to'ldiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: "O'qituvchi", 1983.
2. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: "Fan", 2005.
3. To'xliyev B. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2006.
4. Cano Aguilar R. El español a través de los tiempos. – Madrid: Arco/Libros, 1988.
5. Real Academia Española. Nueva gramática de la lengua española. – Madrid: Espasa, 2009.
6. Yusupov O. Kontrastiv lingvistika nazariyasi. – Toshkent, 2007.